

Haraszi Viktor

A CSÓDTÖRVÉNY HÚSZ ÉVE – LEVÉLTÁRI SZEMSZÖGBŐL

A csódtörvény előtti idők

A csődeljárás a szocialista gazdasági környezetben hosszú ideig csak a tankönyvekből megismerhető fogalomként létezett. Ha egy vállalat „csődbement”, az csak akként jelentkezett, hogy átszervezték, vagy beolvasztották egy másik vállalatba. Elvben az iratok sorsa a szervek átalakulás során nyomon követhető volt, az állami szervek iratainak védelméről és selejtezéséről szóló 45/1958. (VII. 30.) Korm. rendeletben, az 1969. évi 29. tvr.-ben (továbbiakban: 1.tvr.), és más jogszabályokban, utasításokban foglaltak alapján.

Az első, szocialista kori jogi szabályozás a felszámolási eljárásról szóló 1986. évi 11. sz. törvényerejű rendelet (Ftvr.) volt, amely úgy rendelkezett, hogy a bíróságnak a gazdálkodó szervezet meghallgatása után kell kijelölni a felszámolót, akit erről a felszámolási eljárás közzétételével egyidejűleg értesítenie kellett. Az Ftvr. 1986. szeptember 1-jével lépett hatályba, amikor még csak egyetlen felszámolással foglalkozó szervezet volt (a Pénzügyi Központ), s ekkor még a vállalatok, szövetkezetek pénzügyi, gazdasági, likviditási problémáit döntő mértékben állami szanálással rendezte a kormány. A Szanálási Alap, amelynek kezelője, gazdája a Szanáló Szervezet volt, 1989-ig működött. Az Ftvr. szerint indított felszámolásoknál (az egyszerűsített eljárásnál az adós jelölte ki a felszámolót) a bíróság az adós gazdálkodó szervezet meghallgatása, annak javaslata alapján nevezte ki a felszámoló szervezetet. 1989-től már hét felszámoló szervezet működött, s ezek közül kérhette az adós valamelyik kijelölését. Ebben az időben kezdődtek el a közepes és a nagyvállalatok felszámolási eljárásai – miután az állami szanálás és annak intézménye megszűnt – illetve miután hatályba lépett a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. tv. (Gt.).

A Szanáló Szervezet a pénzügyminiszter felügyelete alatt jogi személyként működő költségvetési intézmény volt. Feladatai közt szerepelt a pénzügyi hiányok rendezése végett az állami szanálási eljárás (veszteséges és pénzügyi hiányos vállalatok pénzügyi rendezése) lefolytatása. A szanálás elrendeléséről a pénzügyminiszter döntött, a szanálást elrendelő döntés megalapozott és gyors előkészítésére Szanálási Tárcaközi Bizottságot hoztak létre, amelyben a pénzügyminisztert a Szanáló Szervezet vezetője képviselte. A Szanáló Szervezet a Tárcaközi Bizottság véleményének figyelembevételével dolgozta ki a szanálás elrendelésére vonatkozó javaslatot, majd a pénzügyminiszter döntését írásban közölte az érintettekkel s a törzskönyvi hatósággal. A szanálási eljárást az elrendeléstől számítva három, kivételes esetben hat hónapon belül kellett lefolytatni. A szanálási eljárás céljának – a kialakított javaslatok megvalósításának, a fizetőképesség helyreállításának és a kiegyensúlyozott gazdaságos működésnek – eléréséhez szükséges vizsgálatokat a Szanáló Szervezet vezetője által kinevezett szanálási biztos végezte el. A szanáló feladata közé tartozott, hogy a fizetéseképtelenség okait feltárva javaslatot dolgozzon ki a pénzügyi hiány rendezésére és a gazdaságos működés feltételeinek megteremtésére. A javaslat alapján a Szanáló Szervezet előkészítette a szanálási eljárás lezárását jelentő megállapodást. A Fővárosi Bíróságon 1986-ban alakult meg a Felszámolási Csoport, amelyhez először az 1986. évi 11. tvr. alapján indult ügyek, majd az 1991. évi XII.X. törvény hatálya alá eső ügyek tartoztak.

Az 1986. évi 11. tvr. a megszűnő gazdálkodó szervek iratanyagával kapcsolatban semmilyen intézkedést nem tartalmazott. Az iratok sorsára vonatkozóan az Ltvr., ill. a 30/1969. (IX. 2.) Korm. rendeletben (Lvhr.) foglaltak alapján kellett eljárni. Az Lvhr. 6. § (4) bek. alapján a megszűnő szervek iratainak további elhelyezéséről a felügyeletet gyakorló miniszternek kellett rendelkezni, ill. megszűnő tanácsai szerv esetén a megyei tanács végrehajtó bizottsága elnökének eltérő rendelkezése hiányában az iratokat a tanács levéltárban kellett elhelyezni. Ezt a szakaszt vállalati anyagok tekintetében nem alkalmazták a gyakorlatban, ugyanakkor a Cstv. megalkotásakor – mint hatályos levéltári jogszabály – vélhetően mintául szolgálhatott.

A rendszerváltás után a kárpótlási „rohammal” egyidejűleg a korábban megingathatatlannak tűnő vállalati rendszer felbomlásának következménye, a vállalati csődök felszámolások/végelszámolások jelentették az állami-önkormányzati levéltári rendszer részére a nagy kihívást. A felszámolások/végelszámolások „eredményeképp” a gazdaság- és társadalomtörténet jelentős forrásai kerültek viharos gyorsasággal levéltárakba vagy a – gombamód szaporodó – iratórzo vállalkozások raktáraiba. A jogi környezet akkoriban sem a levéltáraknak kedvezett, s ez a helyzet azóta keveset változott.

A csődtörvény és ami azzal járt

A vállalati csődeljárások, felszámolások és végelszámolások helyzetét az 1991. október 2-tól hatályos 1991. évi XLX. tv. (Cstv.) rendezte. A jogalkotó gondot fordított az iratanyag további sorsára is, az 53. §-ban az alábbiak szerint vélte rendezni a problémát.

„A felszámoló a gazdálkodó szervezet iratait a területileg illetékes levéltárnak adja át, amely a társadalombiztosítási adatszolgáltatás ellátásához szükséges irattári tételeket megállapodásban rögzített időtartamra megküldi a területileg illetékes társadalombiztosítási szervezetnek, a többit a hatályos levéltári jogszabályok szerint selejtezi, a nem selejtezhető tételeket pedig állományba véve megőrzi.” A végelszámolási eljárásoknál a 76. § volt a hatályos, mely az 53. § körébe utalta az elvégzendő feladatokat.

A Cstv. 53. §-a megszületésének jogszabály-előkészítési vitáit érdemes lenne feltárni, annyi bizonyos, hogy a törvény indoklása erre a szakaszra vonatkozóan semmit nem tartalmaz! A hatályba léptetett szakasz az egykorú jogszabályi környezetnek sem felelt meg, soha nem is tartották be és a szakma kezdettől fogva megváltoztatásáért küzdött.

A csődtörvény rendelkezéseinek megváltoztatásért elsőként emelte fel szavát a Magyar Levéltárosok Egyesülete, mely a Cstv. szövegének megjelenése után azonnal levélben fordult Antall Józsefhez Magyarország miniszterelnökéhez. Az Egyesületnek a Pallium 1991. évi 4. számában megjelent állásfoglalásában (5–7. oldal) felhívta a figyelmet arra a nyilvánvaló tényre, hogy egyrészt a levéltáraknak a hatályos jogi szabályozás alapján nem feladattuk a csupán ügyviteli értékkel rendelkező iratok átvétele, másrészt arra is, hogy a feladat ellátására sem a technikai, sem a személyi feltételek nem elégségesek. Az Egyesület megoldási javaslatként az átmeneti levéltárak létrehozásának ötletét vetette fel, ami az elmúlt húsz évben a szakma részéről többször előkerült, de a kormányzat(ok) képpen nem támogattott ötletként mindannyiszor el is vetette.¹ Az átmeneti levéltár a felszámolt/végelszámolt állami vállalatok iratai őrzése tekintetében természetesen más konstrukcióban működhetett volna, mint egy, a közfeladatot ellátó szervek esetében létrejövő átmeneti levéltár.

¹ Legutóbb ld.: MAJTÉNYI–MIKÓ–SZABÓ, 2006. és TYEKVICSKA, 2007.

Sokak szeme előtt elsősorban a német példa lebegett. A német vagyonügynökség (Treuhandanstalt) feladatai közé tartozott az egykori NDK vállalatai (Volkseigene Betriebe)[VEB] privatizációjának, vagy sikertelensége esetén felszámolásának irányítása. Tevékenységét 1994 augusztusában fejezte be. Az állami vállalatok vagyonkezelésével kapcsolatos feladatait a „Bundesanstalt für vereinigungsbedingte Sonderaufgaben” állami hivatal vette át. Az összességében mintegy 200 000 ifm iratanyag őrzésére több átmeneti iratraktárat hoztak létre, melyekben egyrészt biztosították az iratok ügyviteli érték lejártáig történő őrzését, az adatszolgáltatásokat, másrészt a levéltári anyag átmeneti őrzését, azaz a levéltárba csak ügyviteli értéke megszűnése után kerülhetett a maradandó értékű iratanyag.

A feladatot később a Disos GmbH, majd a Rhenus GmbH vette át, szigorú állami ellenőrzés mellett. Jelenleg Grossbeerenben mintegy 250 000 ifm iratanyagot őriznek, köztük 300 000 egykori munkavállaló iratait.² A megőrzött vállalati iratanyag maradandó értékű része valamelyik területi gazdasági levéltárba került vagy kerül, így pl. a Berlin környéki állami vállalatok és más gazdasági szervek maradandó értékű iratainak megőrzésére nemrég gazdasági levéltár alapítását határozták el.³

A Nógrád Megyei Levéltár saját döntése alapján tiribesi részlegén kicsiben megvalósította az „átmeneti gazdasági levéltárat”, a megye területéről szinte teljességgel begyűjtve a felszámolt/végelszámolt gazdasági szervek iratait, de az ország más megyéinek vállalati iratképzőitől is szép számmal találhatók itt iratok.⁴ A Nógrád Megyei Levéltár ilyen irányú feladatvállalása nyilvánvalóan túlmegy a kötelező teendőkön, azonban természetesen meg kell állapítani, ezen iratok nagy része a levéltár átmeneti irattári tevékenysége nélkül nem maradt volna fenn.

A Cstv. megfogalmazása ellentétben volt a hatályos levéltári jogszabályokkal, mely szerint a levéltárak csak történeti (maradandó) értékű iratok átvételére kötelezettek. A szakma kezdettől fogva a szöveg megváltoztatására törekedett, ami két év múlva be is következett. A '90-es évek elejének vitáit részletesen összefoglalja Berta Tibor,⁵ így most ezekre nem térnék ki, annyit azonban meg kell állapítani, hogy az átmeneti levéltári-irattári megoldást szorgalmazó levéltárosok vélemény-kisebbségben maradtak a megoldást a piac önszerveződésére bízó döntéshozókkal szemben. Az idő mára egyértelműen bizonyította, hogy hibás nézet győzedelmeskedett, mely a maradandó értékű vállalati iratok egy részének pusztulását is előidézte, a munkavállalói iratokról nem is beszélve.

² <http://archivnachrichten.blogspot.com/2007/07/unterlagen-ehemaliger-ddrbetriebe.html> (a letöltés ideje: 2011. március 1.).

³ DETTMER–BERGHAUSEN, 2009 (a letöltés ideje: 2011. március 1.).

⁴ „A Nógrádi Szénbányák irattára a felszámolás során a Nógrád megyei Levéltárhoz került. Egy vagyonhasznosítási tranzakció során az iratok örökös őrzése és kezelése (az örökös alatt itt 50 esztendő értendő) ellenében a Tiribesi aknai üzemépületet kérte és kapta meg a levéltár, ahol nemcsak a bányavállalat iratait, hanem egyéb, a gyűjtési körükbe tartozó iratokat is őriznek.” MARTÉNYI, 2006. 43.

⁵ BERTA, 1993.

Átmeneti levéltár/irattár – örök álom?

A 90-es évek elején némi reménysugarat jelentett, hogy a Művelődési és Köznevelési Minisztérium 1991 tavaszán határozatba⁶ foglalta „egy központi funkciót ellátó gazdasági levéltár első – 30 ezer folyóméter befogadására alkalmas – blokkjának felépítését”. Molnár József, az MKM Levéltári Osztály vezetője egy nemzetközi konferencián a minisztérium támogatásával „négy, összességében 30 ezer ífm befogadását biztosító regionális jellegű raktár” kialakításáról tett említést, melyre három éven belül került volna sor. A tervezett raktárkapacitás biztosította volna a vállalati irattárak történeti értékű részének megőrzését, valamint az „irattári anyag átmeneti kezelésével kapcsolatos feladatok ellátását is.”⁷

Mint ismeretes, a Magyar Országos Levéltár (MOL) új, óbudai épületét csak tervezésekor és kivitelezési ideje alatt nevezték „gazdasági levéltárnak”, a beköltözéskor már a gazdasági minisztériumok iratanyaga és más részlegek is oda kerültek. Ezekben az években e sorok írója is a MOL gazdasági szervek osztályán dolgozott, átélve a tervezés, megvalósulás majd a költözés izgalmait. Az új épület lehetővé tette, hogy a MOL illetékességébe tartozó állami vállalatok maradandó értékű iratanyaga viszonylagos teljességgel megőrződjön jövő nemzedékeknek. Miután a tervezett négy regionális raktár vidéken már nem valósult meg, így a jelentősebb fondhiányok vidéken és – miután jelentős nagyvállalatok székhelye Budapesten volt – a fővárosban keletkeztek.

Így a megoldási lehetőség adott volt, a megvalósítás azonban késett. Az általános levéltárak raktározási feltételeinek javítását szolgáló fejlesztési program koncepciója 1998 végére készült el. A NKÖM által készített, „Az általános levéltárak raktározási feltételeinek javítását szolgáló fejlesztési program koncepció” körül kialakult vita elsősorban a regionális (állami) levéltárak létrehozásának szükségességét vitatta, de fontos elemként szerepelt a levéltári illetékesség kérdése. Az Ltv. tervezett módosítása nyomán a Magyar Országos Levéltár regionális szerveként hét – egy fővárosi és hat vidéki székhellyel működő – regionális hatáskörű állami levéltár jött volna létre, amelyek illetékességébe került volna a régió területén működő területi állami szervek és jogelődök levéltári anyaga.⁸ Az 1998. december 23-i miniszteri értekezletre készült tervezet „állami gazdasági levéltárakról” szól, melyek feladata lett volna:

- a fővárosi és megyei levéltárakban őrzött gazdasági iratok átvétele,
- a Cstv. alapján megszűnt gazdálkodó szervek maradandó értékű iratainak átvétele,
- a volt állami vállalatok működése során létrejött minden olyan levéltári anyag átvétele, melynek megőrzéséről az új tulajdonos nem kívánt gondoskodni,
- valamint azon gazdasági iratok átvétele melynek megőrzésére a tulajdonossal a levéltár megállapodást köt.

⁶ A szovjet csapatkivonás kapcsán megüresedett egyes ingatlanok hasznosításáról szóló 1032/119. (VII. 9.) Korm. hat. alapján, melyben a kormány a III. kerületi laktanya-ingatlan egy részét levéltárfejlesztés céljára jelölt ki.

⁷ MOLNÁR, 1992. 16-17. Kálmán Attila, az MKM politikai államtitkára 1992. február 6-án az Új Magyar Központi Levéltárban rendezett fórumon Veszprémben és Debrecenben kettő, összesen 30 000 ífm. befogadására képes regionális iratközpont megvalósítására tett ígéretet, 1992-es megvalósulással. Bővebben lásd.: KISASSZONDY, 1992.

⁸ Az 1998. december 23-i miniszteri értekezletre előkészített anyagot, valamint a NKÖM koncepcióját és a hozzá kapcsolódó anyagokat lásd. a *Hírlő* 1998. évi 1–2. számában!

A NKÖM által készített koncepció kimondta az is, hogy „a Központi Gazdasági Levéltár évtizedekkel ezelőtti megszüntetése mind szakmai, mind pedig gazdaságossági szempontból súlyos, napjainkig kiható problémát idézett elő.” Ez a mondat mára időszerűségéből semmit nem veszített. Az ambiciózus, de tényeken alapuló fejlesztési elképzelésekre (hét milliárdos raktárfejlesztés, 120 fős személyi fejlesztés) alapozva 2008. december 31-vel készültek volna el a beruházások. A vitát és a kormány elé kerülő anyagokat a Hírelő nyilvánosságra hozta, így azt tovább nem részletezem, az elképzelések papíron maradtak, a regionális állami levéltári hálózat ügye évekig lekerült a napirendről, így a gazdasági levéltárügyben felvetett problémák azóta is megoldatlanok.

Végre változás – biztosan ezt akartuk?

Ott folytatnám, ahol Berta Tibor idézett cikkét időben befejezte. A szakma egyöntetűen a Cstv. módosítását várta s bár a várva várt módosítás tisztább helyzetet teremtett, de nem hozott teljes megoldást. A Cstv. leginkább kritizált 53. §-a 1993. szeptember 2-tól az alábbi változatra módosult:

„(1) A felszámoló a gazdálkodó szervezetnek

a) a történeti értékű iratait az illetékes levéltárnak adja át.

b) az egészségbiztosítási és a nyugdíjbiztosítási adatszolgáltatás ellátásához szükséges irattári tételeit az Egészségbiztosítási Pénztár Igazgatósága területileg illetékes igazgatási szervének adja át.

(2) Az irattári anyag fennmaradó részének selejtezéséről, illetőleg jogszabályban meghatározott ideig történő őrzéséről a felszámoló gondoskodik.

(3) A felszámoló megszűnése esetén a (2) bekezdésben megjelölt iratokat és feladatokat az illetékes levéltár veszi át.”

A módosítás indoklását az 1993. évi LXXXI. tv. tartalmazza: „A módosítás a felszámoló köteletségévé teszi, hogy a gazdálkodó szervezet iratait megővja, átadja az illetékes levéltárnak, a társadalombiztosítási szervezetnek, illetőleg selejtezze.”

A jogszabály szerint a tovább őrzendő, maradandó értékkel nem rendelkező iratok őrzése egyértelműen a felszámoló kötelemévé vált, de fontos és a levéltárakra hátrányos új szakaszt is a jogszabályba iktattak, mely alapján a felszámoló megszűnése esetén ez a kötelem a levéltárra szállt volna át. Fontos azonban megjegyezni, hogy nem az iratőrző megszűnése esetén!

Majd a Cstv. 1994-es módosításánál nyilvánvaló szerkesztési figyelmetlenségből az új (4). bekezdés változatlanul a (2). bekezdésre utalt vissza, holott a (3).-ra kellene. A (2). bek. a biztosítottak 1988. január 1-seje és 1992. február 29-e közötti kereseti (jövedelmi) adatait tartalmazó munkabér – jövedelemigazolásokkal kapcsolatos feladatokat öleli fel. Ezt a hibát nem korrigálták, a jelenleg hatályos szöveg a nyugdíjbiztosítási adatszolgáltatás biztosítását írja elő a felszámoló részére, a felszámolás ideje alatt, amely semmiképp nem levéltári feladat. A felszámoló szervezetek közül néhány megszűnt ugyan, az egyik legjelentősebb felszámoló a REORG Zrt (melynek elődszerve volt a Szanáló Szervezet) felszámolása most folyik, de a felszámolók általában nem őriznek iratokat, így ez a szakasz – bármilyen értelmezését vesszük is – szerencsére nem róhat feladatokat a levéltárakra.

S bár az átmeneti levéltár gondolata újra meg újra felmerül levéltáros berkekben, ennek mára már csak a köziratkezelésben lehet szerepe. Míg a '90-es évek elején százmilliókat, számításaim szerint országos szinten akár milliárdos összeget⁹ költöttek irattározásra, addig mára a forráshiányos felszámolások miatt az irattározásra fordított összeg a töredékére zsugorodott, sok esetben a felszámolók rendelkezésére álló forrás valóban nem biztosítja a feladatellátást, ennek következtében egy vagy több átmeneti gazdasági levéltárat fenntartani csak állami forrásból lehetne.

Kérdés, hogy akkor, amikor a köziratok kezelésére sincs elegendő állami (önkormányzati) forrás, sőt, jelenleg már a levéltárak fenntartása is gondot okoz az önkormányzatoknak, felmerülhet-e annak az igénye, hogy a magángazdaság forráshiányát állami forrás fedezze, még ha az iratok egy része maradandó értékű is. (Ugyanakkor a döntő mennyiséget a nyolc évig őrzendő számviteli iratok és az elvben évtizedekig őrzendő munkavállalói iratok teszik ki.)

Egy korábbi tanulmány összegezte az 1996–2000 közt átvett gazdasági iratok mennyiségét:¹⁰

A MOL és az önkormányzati levéltárak gazdasági iratgyarapodása 1996–2000 között

A MOL és az önkormányzati levéltárak részéről								
átvett és fondfőcsoportonként levéltári nyilvántartásba vett gazdasági szervek fondjainak, állagainak száma							a gazdasági szervektől átvett iratanyag terjedelme (ifm)	
Év	Z	XI.	XXIX.	XXX.	XXXIII.	Együtt	összesen	ebből átvett szövetkezeti
1996	1	5	224	177	46	453	5458 16	1037 29
1997	5	-	169	115	112	401	3460 05	928 73
1998	5	3	159	87	59	313	6613 45	696 48
1999	1	9	136	115	87	348	1967 14	593 47
2000	9	14	200	140	80	443	2195 15	756 92
Együtt:	21	31	888	634	384	1 958	1969 95	4012 89

A hivatalos levéltári adatszolgáltatás szerint a MOL és az önkormányzati levéltárak az 1996 és 2000 között eltelt öt esztendőben közel 20 ezer ifm-nyi gazdasági iratanyagot vettek át. Ennek mintegy 20%-át a szövetkezeti iratanyag képezi.

Minthogy 1996 végén Magyarországon az említett 25 közlevéltárban összesen 260 ezer ifm iratanyagot tartottak nyilván, 2000 végén pedig már 290 ezret, ez annyit tesz, hogy csak az érintett 5 év alatt (!) a csaknem 30 ezer ifm-nyi levéltári anyaggyarapodás 2/3-a az ún. gazdasági iratanyag átvételéből eredt. A MOL ennek a 20 ezer ifm-nyi gazdasági irat-

⁹ Az egykorú szerződések tanúsága szerint átlag 2500–3500 ft/ifm/év őrzési költség elszámolása történt meg, minimum öt-tíz évre előre, illetve a munkaügyi iratok esetében akár 50 évre is. Ha 1996–2000 közt a levéltárak mintegy 20 ezer ifm iratanyagot vettek át, akkor ezen szerveknél legalább 100 000 ifm tovább őrzendő iratanyag is keletkezett. (Németországban ma 250 000 ifm-et tárolnak.) Nagyságrendileg ebből az következik, hogy az irattározásra kifizetett összeg milliárdosra becsülhető.

¹⁰ KOROKNAI, 2001.

gyarapodásnak 10%-át (1973,03 ifm-t) vette át, a többi a 24 önkormányzati levéltár között oszlott meg.¹¹

A Cstv. módosítása nyomán a levéltárakra nehezedő nyomás enyhült. A 90-es évek közepén a piacgazdaság kínált megoldást az irattározás problémájára. Jelentős számban jöttek létre irattárolással foglalkozó magánvállalkozások. Ezekben az években még a működő vállalati, közintézményi irattárak bérirattárolásban történő megvalósítása, azaz az outsourcing irattározás nem terjedt el, az irattárolók a felszámolt/végelszámolt állami vállalatok iratainak több tízezer iratfolyóméternyi iratanyag őrzését vagy inkább tárolását biztosították.

Az állami vállalatok felszámolása/végelszámolása során jelentős mennyiségű és értékes vagyonelem (gépek, de főképp ingatlanok) álltak rendelkezésre, melyek értékesítése után az irattározás költségeinek kifizetése sem jelentett gondot. A felszámoló és az iratórzó vállalkozási vagy megbízási szerződésben rögzítették az elvégzendő feladatokat. Kezdetektől fogva gondot jelentett, hogy a levéltárak nem ismerték a szerződések tartalmát és üzleti titokra hivatkozva általában nem is ismerhették meg azokat. A később megismert szerződések általában levéltári szempontokat alig tartalmaztak, a felszámoló a szerződés megkötésével a feladatot maguk számára elvégzettnek nyilvánították.

A gombamód szaporodó iratrendező-irattároló vállalkozások létét alapvetően a források bősége indokolta, de elősegítette az is, hogy – más szakmákkal ellentétben – az irattározással foglalkozni kívánó magánszemély bt-t, Kft-t szaktudás híján is alapíthatott. Elegendő volt csak a TEÁOR szerinti „9251 könyvtári, levéltári tevékenység”¹² később már egyedül „9233 levéltári tevékenység” rögzítése a vállalkozás tevékenységi körében, és már mehetett is a „biznisz.” Az iratórzők egy része bérelt ingatlanban végezte az irattárolási tevékenységet, ami a bevételek folyamatos magasán tartása mellett volt csak hosszú távon lehetséges. Ezeknél a vállalkozásoknál jelentkeztek először a '90-es évek végére szinte törvényszerűen megérkező forráshiányból eredő gondok. A nagy állami vállalatok felszámolása addigra lezárult, a kisebb cégek esetében a források már nem biztosították kellő mértékben a működési költségeket (bérlet, adatszolgáltatás kötelezettsége stb.). Mindazoknak, akik csak a felszámolásokból származó iratórzésre alapították cégüket, szűkülő forrásokkal kellett szembe nézniük.

Korunk hőse – az irattáros vállalkozó

Az Archivum Iratrendező és Megőrző Kft története a legkirívóbb eset, érdemes részletesebben bemutatni. A céget 1992. április 13-án alapította Váczi Vilmos és Emese Lovitt-Danks. Rövid idő alatt az egyik legjelentősebb iratórzó vállalkozássá nőtte ki magát a Kft, nagyvállalatok iratanyagának megszűnés utáni őrzésére specializálódott. Outsourcing tevékenységet nem folytattak, csak a Cstv. alapján felszámolt/végelszámolt vállalatok iratainak őrzésére szakosodtak. Olyan fénykorukban több ezer főt foglalkoztató nagyvállalatok iratanyagának további őrzését vállalták, mint a Magyar Selyemipari Vállalat, Pamutfonóipari Vállalat, Skálacsoport, BEAG Elektroakusztikai Gyár, Hajtóművek és Festőberendezések Gyára, Csepel és Ganz utódvállalatok, Hírlapkiadó Vállalat, Magyar Posztógyár stb. Az Archivum Kft legjelentősebb megrendelői a Szanáló Szervezet, később Reorg Rt, az Állami Fejlesztési Intézet voltak, utóbbi felszámolással is foglalkozó két szerv tulajdonosi jogait a Magyar Állam gyakorolta.

¹¹ További értékes adatokat tartalmaz a tárgyban a 90-es évekről: TAKÁCS, 1998/a; TAKÁCS, 1998/b.

¹² A Complex CD Céghírek adatbázisa az 1990-es évek végére 1928 olyan céget mutatott ki, mely a „levéltári tevékenységet” alaptevékenységei közé sorolta.

A cégbíróági adatok alapján az Archivum Kft nettó árbevétele 1993-ban 9 828 000 Ft, 1994-ben már 6 151 9000 F volt.¹³ 1996-ban a cég a Vaskapu utcában vett meg egy ingatlant, 16 000 000 Ft-ért, melyet irattárolási célra használt, ebben az évben 36 milliós nettó árbevétellel zárták üzleti évüket. A fenti, mérlegben bevallott adatokból is kitűnik, milyen könnyű volt jól jövedelmező irattároló céget működtetni a 90-es évek közepén. 1998. július 10-én a cég mégis végelszámolással történő megszűnés mellett döntött!¹⁴ Ekkorra már több ezer ifm iratanyag halmozódott fel a Kft raktáraiban. A cégbíróági iratokból ki nem deríthető okból egy hónapra rá a végelszámolást visszavonták, Emese Lovitt-Danks vette át a cég feletti irányítást (tulajdont) 90%-ban. A következő esemény a Kft életében mikor is a régi tulajdonosok 1999. július 26-án két főt vállalkozónak, Házy Tamásnak és Házy Bernadettnek eladták a céget egy millió forintért. Ekkoriban kerültek az iratok a cég új székhelyére, Diósjenőre, az egykori TSZ marhaistállóiba, mivel a Vaskapu utcai ingatlan már régen nem volt a Kft tulajdonában.

Nem maradtak sokáig a Kft üzletrészei az új tulajdonosok kezében, mivel 2000. november 1-jén Kroszlák Éva diósjenői és Hajdú Ferenc gyáli bejegyzett lakhelyű személyek a két félmillió forintos üzletrészt 5 000–5 000 Ft-ért megszerezhették, oly módon, hogy az ügyvezető továbbra is Házy Tamás maradt. A tranzakciót kimondó taggyűlési jegyzőkönyvben rögzítik, hogy a „társaság fő tevékenysége az iratok őrzése Diósjenőn történik a továbbiakban a 0102/2. hrsz. alatti ingatlanban, a régi TSZ major területén”.

A cég végelszámolását néhány éves vegetálás után 2005. május 19-én rendelte el a bíróság, majd az eljárás felszámolási eljárásba ment át, 2006. február 17-i nappal. A Fővárosi Bíróság felszámolóként a TM-LINE Felszámoló és Gazdasági Tanácsadó Kft-t jelölte ki. Az Archivum Kft irattárolása ekkorra már a legelemibb feltételeknek sem felelt meg, az iratok nyitott fészerekben, a földön szertehányva voltak találhatók.

Egy évre rá az ügy sajtónyilvánosságot is kapott, Csordás Lajos a Népszabadság újságírója az újságban 2007. november 28-án megjelent cikke¹⁵ után több televízió társaság is készített felvételeket a helyszínen.¹⁶ Sajnálatos tény, hogy a sajtónyilvánosság semmilyen komolyabb következménnyel nem járt. A TM-LINE Kft a pécsi rendőrkapitányságon, valamint a Pécsi Városi Ügyészségen a kialakult állapotokra és a sajtóban megjelent híradásokra hivatkozva feljelentést tett az Archivum Kft korábbi vezetői, illetve ismeretlen tettes ellen, de a hatóságok az eljárást mindkét esetben megszüntették. Egyik esetben abból a banális okból, hogy a cég tulajdonosai nem tudtak-tudhattak a kialakult helyzetről, ti. a tulajdonosok „nem vették át a felszólító leveleket”, így „nem szereztek tudomást a felszámolással kapcsolatos kötelezettségükről, ezért azt nem állt módjukban teljesíteni sem.” Az ismeretlen tettes elleni feljelentés elutasítása pedig azon alapult, hogy az ügyészség megállapította: „a rendelkezésre álló adatok alapján tisztázatlan, hogy ténylegesen kit kell a gazdasági társaság képviselőjének tekinteni.”¹⁷

¹³ Fővárosi Bíróság Cégbíróasága, 166101 ügyszám.

¹⁴ 5305/1998. BFL. sz., a cég végelszámolásának bejelentése. Váci Vilmos más, irattározással foglalkozó vállalkozásait felszámolta ezidőtájt, így az Iratbázis Iratrendező Kft 1999-ben, a Dokumentátor Gmk.-t 2000-ben szűnt meg.

¹⁵ Archivátorok a marhaistállóban (*Népszabadság*, 2007. november 28.) és Istállószag. (*Népszabadság*, 2007. november 29.).

¹⁶ A TV2 riportja e sorok írásakor még megtekinthető: <http://tv2.hu/tenyek/video/iratok-az-istalloban-tenyek-riport> (a letöltés ideje: 2011. március 1.)

¹⁷ 5059-4/2008. BFL. sz., a TM-LINE által megküldött rendőrségi ill. ügyészségi iratok.

Az ügyben dr. Á. Varga László BFL főigazgató beadvánnyal fordult az adatvédelmi biztosi irodához. A beadványban ismertették a kialakult helyzetet, felhívtuk a figyelmet arra, hogy az őrizetlen marhaistállókban rendkívül nagy mennyiségű személyes és különleges adat is található, melyek bármelyike illetéktelenek részére könnyedén hozzáférhető.¹⁸ Az adatvédelmi biztost a válaszára nem kötik a közigazgatási eljárásban rögzített határidők, gyakorlatilag más jogszabályban sincs rögzítve. E sorok írásáig nem kaptunk választ az ügyben, se visszajelzés nem érkezett arra vonatkozólag, hogy az állásfoglalás mikorra várható. A mellékelt képeken látható, milyen állapotok uralkodtak a beadvány megfogalmazásakor, majd rá két évvel. A helyszínen készített felvételeket, jegyzőkönyveket becsatoltuk az adatvédelmi biztoshoz intézett sürgetéseink mellékleteként, de úgy tűnik, a gazdátlanná váló iratok kérdésével senki nem foglalkozik, gyakorlatilag az adatokat bárki bármikor büntetlenül megismerheti, az iratokat széthordhatja.

Miközben az iratörző felelősségének megállapításától a megkeresett állami szervek elzárkóztak illetve nem adtak választ, addig Budapest Főváros Levéltára a felszámolóval együtt kísérletet tett az áldatlan állapotok felszámolására. A felszámoló az Archívum Kft által tárolt iratokat Pécs-Kökénypusztára szállította le, egy korábbi marhaistállóba, zárt, átmeneti tárolásra alkalmas épületbe. A BFL állományvédelmi munkatársainak Diósjenőn végzett vizsgálata alapján az iratanyag teljes mértékben fertőzöttnek bizonyult (sok esetben menthetlenül elázott), így csak fertőtlenítés után kerülhettek a megmaradt töredékek levéltárba. A TM-LINE Kft vezetője, Somogyi Ferenc úr mindent megtett a helyzet megoldására, így a már teljesen elpusztulni látszó iratanyagból 2009. decemberében öt egykori állami vállalatból tíz ifm iratanyag került be a BFL-be. Továbbra is Diósjenőn maradtak azonban a Pergamen 2000 által tárolt iratok, a 2009-es fényképeken látható állapotban.

Az Archívum Kft által őrzésre átvett iratanyagból kimentett maradandó értékű iratot tartalmazó vállalati iratanyag egyik fondképzője az 1909-ben alapított Hajtóművek és Festőberendezések Gyára volt. A gyártörténetből kiderül, hogy a vállalat jogelődjének a Weisz Albin-féle Magyar Fogaskerékgyár Kft-nek is elveszett az iratanyaga, igaz, sokkal korábban. Nagyrészt erre jutott a HAFE iratanyaga is, pedig a vállalat az 1950-es 555 fős létszámból 1984-re 2157 fős, 1 501 300 000 forintos termelési értéket előállító céggé fejlődött. (Legnagyobb munkáslétszámmal 1973-ban működött a gyár, 4491 fő dolgozott a különböző gyár-egységekben, ezután három gyáregységet át kellett adni más vállalatoknak.)¹⁹

Míg a HAFE szocialista kori nagyvállalat esetében az utókornak a tevékenység, a működés rekonstruálásához csupán 8,88 ifm iratanyag maradt fenn; az 1958–1995 évkörből (BFL.XXIX.75), addig a rendelkezésre álló levéltári iratokból (szervdosszié) megállapítható, hogy az 1980-as évek végén a HAFE rendezett irattáraiban több ezer doboznyí iratanyagot tároltak, köztük a fennmaradtnál jóval több maradandó értékű iratot. A HAFE esetében legalább némi iratanyag fennmaradt, nem így a BEAG Budapesti Elektroakusztikai Gyárnál, amelynek esetében mindössze egy doboznyí iratanyag „élte túl” a felszámolást. A vállalat az 1950-es évek elején alakult, mint AUDIO Hang, -és Kinotechnikai Gyár, majd az átszervezések során Elaktroakusztikai Gyár (EAG), később BEAG néven vált ismertté. Fő profilja a professzionális színpad,-és stúdiótechnika volt (keverőasztalok, végerősítők, keverőerősítők, aktív és passzív monitorsugárzók). Európában elsők között gyártottak mikroprocesszoros adáslebonylító keverőasztalt a Magyar Rádió részére, 1988-ban. Ma a vállalatról többet meg

¹⁸ 5566/20078. BFL. sz.

¹⁹ GESZLER–TAMÁSKA, 1987.

lehet tudni az internetről, a hobbi történészek közzétett gyűjtéseiből, mint fennmaradt levéltári anyagából!

A történet folytatódik...

Az Archivum Kft cégtörténete nemrég lezárult, a Cégbíróság 2010. május 4-én a Kft-t törölte a cégjegyzékből. Ám míg az Archivum Kft felszámolás alatt állt, tulajdonosa egy másik iratőrző cégben tovább folytatta tevékenységét. Házy Tamás másik irattározással foglalkozó vállalkozása a 2000. október 4-én alapított Pergamen 2000 Kft volt. A levéltári helyszíni ellenőrzések során egyértelműen kiderült, hogy a két cég sok esetben egyazon felszámolt/végelszámolt állami vállalat iratanyagát is tárolja. A Pergamen 2000 Kft egyik legnagyobb megrendelője a Kossuth Holding²⁰ felszámoló szervezet lett.

A Pergamen 2000 Kft a diósjenői istállókon kívül egy bérleményben Szolnokon és Biharkeresztesen is tartott fenn irattárat, Szolnokon viszonylag kulturált körülmények között. Utóbbi helyen, a MÁV Járműjavítótól bérelt épületben találtuk meg a HAFE bérirtait, a Belvárosi Vendéglátóipari Vállalat, a Budapesti Bútoripari Vállalat maradandó értékű iratait. Biharkeresztesen már jóval alkalmatlanabb helyszínen leltük fel a Keravill, a Pesterzsébeti Papírgyár és a Hajdú-Bét Rt²¹; a 90-es évek hazai legnagyobb baromfitermelő és -feldolgozó cégének becslések szerint akár ezer ifm-nyire is rugó iratanyagát, utóbbit a legnagyobb káoszban.

A Pergamen 2000 Kft-vel folytatott hosszas levelezések „meglepő módon” semmilyen eredményt nem hoztak. A helyszíni szemléken rögzítettük az iratok állapotát, felmértük a maradandó értékű iratok körét, de az iratok levéltárba adására vonatkozóan nem jutottunk előbbre. Megelégedve a meddő levelezéssel, 2008-ban szabálysértési eljárást kezdeményeztünk a Kft ellen, mely nyolc hónap után több hatóságot is megjárva a cég ügyvezetőjét 20 000 Ft-os pénzbírsággal sújtotta. (A levéltári szabálysértés pénzbüntetés tételének felső határa jelenleg 50 000 Ft)

A szabálysértési határozat visszatartó ereje kevésnek bizonyult bármely eredmény eléréséhez, a cég vezetője leveleinkre továbbra is csak háritólag válaszolt. Időközben, 2007 őszén a társaság végelszámolását határozta el, majd – miután forrásai kimerültek – 2010 áprilisa után a Kossuth Holding Zrt felszámolta.

A Kossuth Holding Zrt-t természetesen megkerestük és felhívtuk figyelmét mindarra, amit a Cstv. és a levéltári jogszabályok előírnak. A Zrt jelenleg nem mutat hajlandóságot arra, hogy bármely a Pergamen 2000 által korábban tárolt maradandó értékű iratanyagának átadására forrást biztosítson. Mindhárom korábbi telephelyen őrizetlenül, egyre rosszabb körülmények közt várja több ezer ifm iratanyag a lassú, de biztos megsemmisülését. A BFL minden lehetséges fórumot igénybe vett és ebből egyre inkább bizonyossá válik, hogy a jelenlegi levéltári jogszabályi környezet nem teszi lehetővé a hatékony fellépést.

²⁰ Ha valakit a Kossuth Holding szintén érdekfeszítő ténykedése bővebben érdekel:

http://hvg.hu/itthon/20081117_kossuth_holding_fantomfelszamolasok;

<http://sites.google.com/site/tempoparttempo/tempo/hirek/kossuth-holding-Zrt-felszamoloi-nevjegyzekbol-valo-toerlese-c> (a letöltés ideje: 2011. március 1.).

²¹ A Hajdú-Bét Rt a hazai botrány-vállalkozások történetét jelentősen gyarapította, veszteség lenne, ha maradandó értékű iratai teljesen megsemmisülnének. Az Internet segítségével képet kaphatunk a cégről, pl. itt is: <http://www.korruptedia.hu/index.php/Hajd%C3%BA-B%C3%A9t> (letöltés ideje: 2011. március 5.).

Fontos megjegyezni, hogy ezekben az esetekben nem csupán a maradandó értékű iratok megőrzése, levéltári átvétele hiúsul meg, de eltűnik a több tízezer munkavállaló munkaviszonyát állampolgári jogon biztosító iratanyag is. Ez a tény jelenleg – úgy tűnik – egyetlen állami szervet sem érdekel.

A fent említett eset nem egyedülálló, az iratőrzésre szakosodott Wall-Cent Kft tulajdonosa külföldre távozott, az őrzésre átvett (pl. Május 1. Ruhagyár, Kertészeti Egyetem Tan gazdasága) iratokat két budai bérház pincéjében hátrahagyva. A társasház lakói évekig tárolták a gazdátlanná vált iratokat, nagyobb gondossággal annál, mint aki ezt szerződésben vállalta. A Gulyás Mihály Kft által őrzésre átvett iratokat (pl. Budapesti Húsipari Vállalat, Vas Megyei Tanácsai Építőipari Vállalat) tartalmazó angyalföldi pincehelyiséget a tulajdonos évek óta tartó pereskedés után ez év április elején nyitatta fel, karhatalommal, végrehajtóval. A végrehajtás jogszabály szerint a végrehajtási eljárás után a végrehajtást kérő még 30 napig köteles őrizni a pincében tárolt iratokat, majd ez irányú kötelezettsége megszűnik. (Utóbbi két esetben a BFL az illetékességébe tartozó felszámolt cégek maradandó értékű iratanyagát a pincékből kimentette, az egyéb illetékes levéltárakat a kialakult helyzetről tájékoztatta, így a maradandó értékű iratok nem semmisültek meg, a munkaviszony igazolására ott tárolt iratok további sorsáról csak sejtéseink lehetnek.)

Nem zárult le az utóbbi évek egyik legjelentősebb – outsourcing tevékenységet is folytató – iratőrző vállalkozásának a GDI. General Document Line Iratkezelő és Ügyvitelfejlesztő Zrt felszámolása, ahol még sajnos nagy mennyiségű maradandó értékű iratanyag (Fok-Gyem Szövetkezet, Út- és Vasútépítő Vállalat, Könnyűipari Gépgyártó Vállalat stb.) is található, a teljes tárolt (maradandó értékű és ügyviteli érdekből tovább őrzendő) iratmennyiség itt is több ezer ifm-t tesz ki. Az ügy kimenetele e sorok írásakor nem bíztat sok jóval.²²

A BFL esetében az iratőrzőknél maradt iratok átvételére az esetek nagy részében azért nem került sor idejében, mert 2004. év végéig nem állt rendelkezésre szabad raktárkapacitás. Az új épület birtokbavétele, a költözés lezárulta után, 2005 óta fokozatosan történt-történik meg a „kinntlévőségek” átvétele, mivel előtte majd tíz évig csak minimális mennyiségek átvétele történhetett meg.²³

²² 2004-ben a Szénbányászati Szerkezetátalakítási Központ kezelésében lévő Veszprémi Szénbányák és Borsodi Szénbányák munkavállalói iratanyagát, mintegy 180 000 bányász személyi anyagát és még más, nagy mennyiségű ügyviteli iratanyag 2030-ig történő őrzését a GDI. nyerte el. A *Bányászati és Kohászati Lapok* 2006. évi 2. száma így írt erről: „A BVH Rt-k 2004-ig már feladataik legjavát teljesítették, végelszámolással történő megszűnésük már tervezve volt, ezért a náluk tárolt iratok további őrzéséről és kezeléséről is gondoskodni kellett. Miniszteriumi egyetértéssel 2004 nyarán közbeszerzési eljárást írtunk ki a több mint 7 000 ifm irat örökös kezelésére.” A közbeszerzési eljárásban 2004 decemberében hirdettünk eredményt, a nyertes a budapesti székhelyű Generál Document Line Kft (GDI.) lett. A szerződés aláírásakor a vállalkozó cég bejelentette, hogy megvásárolja az ÉD-BVH Rt tulajdonában lévő dudari irodaházat, amely addig az ÉD-BVH Rt irattára volt és ott tároltak hozzávetőleg 3 500 ifm iratmennyiséget. A GDL ezután Dudaron hozta létre szénbányászati irattárát, és átvette az ott dolgozó szakembereket is. Az irattárak sorsa tehát rendeződött. A szakmában kutató, kereső, de csak eligazodni kívánó embernek jó tudni, hogy az egyes bányavállalatok iratai hol találhatóak, ezért összefoglaljuk a fentiekben leírtakat. A Nógrádi Megyei Levéltár, Tírbes: Nógrádi Szénbányák iratait, a Baranya Megyei Levéltár, Pécs: Mecseki Szénbányák iratait, a GDI Kft, Duda: Bányászati Aknamélyítő Vállalat, Borsodi Szénbányák, Dorogi Szénbányák, Mátraaljai Szénbányák, Oroszlányi Szénbányák, Tatabányai Bányák Vállalat és Veszprémi Szénbányák iratait tárolja.” MARTÉNYI, 2006. 40–45. S bár a szerző úgy vélte, az „irattárak sorsa rendeződött” nagy kérdés, ezt az iratanyagot majd ki és milyen feltételekkel őrzi tovább, pedig a bányászok esetében a nyugdíjszámításhoz nélkülözhetetlen adatok csak az iratokban találhatóak meg.

²³ A BFL a fővárosban, a Főti úton bérelt 2003-ig raktárhelyiséget a „csődös” iratok átvételére, ám ez hamar betelt és a további helyiségek bérlete forráshiány miatt nem volt megvalósítható.

Ugyanakkor az iratörzők szabályos iratátadás lebonyolítása iránti aktív és passzív ellenálása (teljes elzárkózás illetve a rendezés, jegyzékelés, savmentes dobozba történő elhelyezés, időnként a fertőtlenítés költségei stb.) nehezíti az ügyek befejezését, jelenleg is még fontos iratképzők maradandó értékű iratai vannak irattároló cég őrizetében – évekkal az eljárások lezárása után. Több esetben, végső megoldásként sor került iratmentésre is, levéltári költségen. Kérdés, hogy a jelenlegi megszorítások mellett erre lesz-e még lehetőség?

Vannak azonban pozitív példák, így a Rhenus Archico Kft esetében az évekkal ezelőtt jogelődüktől átvett maradandó értékű iratokat rendezve, savmentes tárolóeszközökben, adott esetben fertőtleníttve tudtuk átvenni, igaz, az említett vállalkozás hosszabb távra tervez a magyar piacon. Mára a piacon az irattároló cégek közül csak azok voltak képesek megmaradni, akik nem csupán a felszámolási bevételekre alapították működésüket, hanem az outsourcing tevékenységre (pl. a hazai alapításuk közül a Docugroup cégcsoport,²⁴ a nemzetközi háttérrel rendelkezők közül az Iron Mountain Magyarország, vagy a piaci viszonyoktól független, biztos állami háttérrel rendelkező Priv-Dat Kft). Az említett cégeken kívül is léteznek még megbízható irattároló vállalkozások az országban, ám a piac további szűkülésével újabb iratörzők válhatnak fizetéseképtelenné, önhibájukon kívül is.

Ennek legfőbb oka, hogy a felszámolások „jövődélezőse” komolyan megcsappant, a felszámolók a cégek jelentős hányadában már se vagyont, se iratokat, se cégvezetőt nem találnak.²⁵ S ha van is vagyon valamennyi, nem szívesen költik azt irattárolásra. Utóbbi időben egyre gyakrabban hivatkoznak a felszámolók arra, hogy az iratokat a tulajdonos nem adta át, illetve már több alkalommal az összes irat ellopásáról tájékoztattak. Ez esetekben a levéltár teljesen tehetetlen, még arra sincs mód, hogy az állítás igazságtartalmáról meggyőződjön.

A napjainkban induló felszámolási/végelszámolási eljárások esetén azzal is szembesülnünk kell, hogy a néhány éve, esetleg a rendszerváltás óta működő cégek jellemzően nem fordítanak gondot az iratkezelésükre. Ez annyit jelent, hogy nincs irattárolás és általában csak az utolsó néhány év iratanyaga található meg, az is csak töredékesen. Egyetlen lehetőség a minél gyorsabb ügyintézés, azaz amint a levéltár tudomására jut egy olyan felszámolási/végelszámolási eljárás, mely értékhatar feletti céget érint, azonnal meg kell jelenni a cégnél felmérni az iratokat és tisztázni az elvégzendő feladatokat. Az operatív gyűjtőterületi munka hozott is eredményeket, így kerültek levéltári őrizetbe többek közt a Happy End Kft, a Kurír Könyv és Lapkiadó Rt, a P & B Media Rt, a Ferencváros Nyári Játékok Kht. és a végelszámolással megszűnt Papíripari Kutatóintézet²⁶ iratai. Ezek a fondképzők mind a rendszerváltás után jöttek létre. Az operatív gyűjtőterületi munka azonban jelentős terhet ró a gyűjtőterülettel foglalkozó munkatársakra, hisz éves szinten a BFL-ben több, mint 10 000 felszámolási/végelszámolási bejelentést kell értékhatar szempontjából megvizsgálni. Az értékhatar felettinek minősített szervek esetében hosszas levelezés, telefonálás, helyszíni egyeztetés előz meg minden iratátvételt, mivel a magániratok átvételének menete a köziratokkal ellentétben kevésbé szabályozott.

²⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=1xsFh3XM8gE> (letöltés ideje: 2011. március 3.).

²⁵ http://www.fn.hu/uzlet/20070530/felszamolasi_biznisz/ (letöltés ideje: 2011. március 3.).

²⁶ A Papíripari Kutatóintézet Kft esete jó példa a hatékony és gyors végelszámoló-levéltár közti együttműködésre. A végelszámolás bejelentése után fél évvel, 2010 decemberében már a levéltárban voltak a vállalat maradandó értékű iratai, 33 ifm terjedelemben, 1948-2005 évkörrel és még a BFL könyvtára is értékes kötetekkel gyarapodott. Persze, ehhez kellett dr. Takács Edit szakmai tapasztalata és áldozatkészsége is, akinek jelen cikkemhez tett hasznos észrevételeit ezúton is köszönöm.

Az eddig leírtak reményeim szerint azon kollégák, olvasók számára is érzékeltetik a meglévő súlyos problémákat, akik ezzel a területtel kevésbé foglalkoztak. A következőkben néhány javaslatot fogalmazok meg, melyek vitaalapot képezhetnek egy végleges jogszabály-csomag módosításhoz illetve stratégia megfogalmazásához.

Mi változott még?

A Cstv. 53. §-nak módosításairól már esett szó, a szöveg négy, időben egymást követő módosítását a történeti hűség kedvéért jónak látom egymást követően közzétenni:

Az 1994. január 1-jével módosított szöveg:

„53. §

(1) A felszámoló a gazdálkodó szervezetnek

a) a történeti értékű iratait az illetékes levéltárnak adja át.

(2) A felszámoló a nyugdíjbiztosítási adatszolgáltatás ellátásához köteles a külön jogszabályban előírt – a biztosítottak 1988. január 1-je és 1992. február 29-e közötti kereseti (jövedelmi) adatait tartalmazó – munkabér – jövedelemigazolást az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság területileg illetékes igazgatási szervének a Vasutaknál a MÁV Nyugdíj Igazgatóságának átadni.

(3) Az irattári anyag fennmaradó részének selejtezéséről, illetőleg jogszabályban meghatározott ideig történő őrzéséről a felszámoló gondoskodik.

(4) A felszámoló megszűnése esetén a (2) bekezdésben megjelölt iratokat és feladatokat az illetékes levéltár veszi át.”

A 2001. január 1-jével módosított szöveg:

„53. §.

(1) A felszámoló a gazdálkodó szervezetnek

a) a történeti értékű iratait az illetékes levéltárnak adja át.

(2) A felszámoló a nyugdíjbiztosítási adatszolgáltatás ellátásával összefüggésben a külön jogszabályban meghatározott módon köteles a biztosítottak nyugdíjbiztosítási adatait átadni az illetékes nyugdíjbiztosítási igazgatási szervnek. A nyugdíjbiztosítási igazgatási szerv erről szóló igazolását a felszámoló köteles megküldeni a bíróságnak.

(3) Az irattári anyag fennmaradó részének selejtezéséről, illetőleg jogszabályban meghatározott ideig történő őrzéséről a felszámoló gondoskodik.

(4) A felszámoló megszűnése esetén a (2) bekezdésben megjelölt iratokat és feladatokat az illetékes levéltár veszi át.”

A 2006. január 1-jével módosított szöveg:

„53. §

(1) A felszámoló a gazdálkodó szervezetnek

a) a történeti értékű iratait az illetékes levéltárnak adja át.

(2) A felszámoló a külön jogszabályban meghatározott módon bevallást teljesít a biztosítottak - az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 31. § (2) bekezdésében meghatározott - adatairól az illetékes állami adóhatóság részére. A gazdálkodó szervezet bevallási kötelezettségének teljesítéséről kiadott igazolást a felszámoló köteles megküldeni a bíróságnak.

(3) Az irattári anyag fennmaradó részének selejtezéséről, illetőleg jogszabályban meghatározott ideig történő őrzéséről a felszámoló gondoskodik.

(4) A felszámoló megszűnése esetén a (2) bekezdésben megjelölt iratokat és feladatokat az illetékes levéltár veszi át.”

A 2007. január 1-jével módosított, jelenleg hatályos szöveg:

„53. §

(1) A felszámoló a gazdálkodó szervezetnek

a) a történeti értékű iratait az illetékes levéltárnak adja át.

(2) A felszámoló a nyugdíjbiztosítási adatszolgáltatás ellátásával összefüggésben a külön jogszabályban meghatározott módon adatszolgáltatást köteles teljesíteni a biztosítottak nyugdíjbiztosítási adatairól (ideértve az esetleg elmaradt, visszamenőleges adatszolgáltatást is) az illetékes nyugdíjbiztosítási igazgatási szerv részére. A nyugdíjbiztosítási igazgatási szerv által – az adatszolgáltatási kötelezettség teljesítéséről – kiadott igazolást a felszámoló köteles megküldeni a bíróságnak.

(3) Az irattári anyag fennmaradó részének selejtezéséről, illetőleg jogszabályban meghatározott ideig történő őrzéséről a felszámoló gondoskodik.

(4) A felszámoló megszűnése esetén a (2) bekezdésben megjelölt iratokat és feladatokat az illetékes levéltár veszi át.”

A végelszámolás levéltári szempontból hasonló eljárás, mint a felszámolás, annyival azonban jobb a helyzet, hogy végelszámolás esetén a végelszámolt vállalkozás vagyonának fedezni kell a tartozásokat, kötelezettségeket, így elvben a levéltári átadás költségeire is rendelkezésre áll a fedezet. Az utóbbi évek levéltárak számára negatív jogszabályi változása ugyanakkor, hogy 2006-ban a Cstv.-ből a jogalkotó kiemelte a végelszámolás szabályait és a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. tv.-be (továbbiakban Ctv.) tette át. Míg korábban az iratok tovább őrzésével kapcsolatban a Cstv. felszámolási szabályai voltak érvényesek a végelszámolás esetében is, addig a Ctv. az alábbiakat tartalmazza:

„112. § (1) A végelszámoló köteles gondoskodni a cég iratanyagának elhelyezéséről. Az ezzel kapcsolatos költségeket és a megszűnés utáni iratörzés költségeit a vagyonfelosztási javaslatban fel kell tüntetni. A vagyonfelosztás során úgy is meg lehet állapodni, hogy a cég iratanyagának őrzését (ingyenesen vagy ellenérték fejében) a tagok (részvényesek) valamelyi-

ke vállalja. A cég iratanyagának elhelyezésére egyebekben a Cstv. erre vonatkozó szabályai megfelelően alkalmazandók.

(2) A végelszámoló a külön jogszabályban meghatározott módon köteles a végelszámolás alatt álló cég biztosítottjainak adatait átadni a nyugdíjbiztosítási igazgatási szervnek. A szerv erről szóló igazolását a végelszámoló köteles benyújtani a cégbíróságnak”

Maradandó érték szempontjából tehát a Cstv. 53. § (1). bek. a hatályos, hisz ide utal a jogszabály. Ha a levéltár értesül a végelszámolás tényéről és időben lép, akkor a rendelkezésre álló végelszámolási források felhasználásával reális esély van egy előírászerű irat átadás-átvétel lebonyolítására, azaz Ctv. elegendő biztosítékot ad a levéltáraknak. Az időben történő értesülésnek azonban gátja az a jogszabályi változás, mi szerint a Ctv. a végelszámolási eljárás során nem írja elő a levéltár értesítési kötelezettségét. A Cstv. alapján 1993. szeptember 2-tól a bíróságnak felszámolási eljárás kezdetén és lezárásakor értesíteni kell az adós székhelye szerinti levéltárat. (29. § f.) Az adós székhelye szerint illetékes levéltár fogalma nem egyezik a területileg illetékes levéltár fogalmával, hiszen sok esetben fővároson kívüli településen történő tevékenység a jellemző, csupán a cég székhelyét jegyezték be a fővárosban, de ez fordítva is előfordul.²⁷

A levéltár értesítési kötelezettségének előírását minél hamarabb be kell emelni a Ctv.-be, oly módon, hogy az értesítési kötelezettségek felsorolását tartalmazó 102 § (3). bek.-ét kiegészíteni az illetékes levéltár értesítési kötelezettségének kötelmével. A kiegészítés azért is lenne fontos, mert míg végelszámolás esetén rendelkezésre állnak források az iratrendezésre is, addig – ha végelszámolás felszámolásba megy át – a levéltár már kap értesítést, nem biztos, hogy az iratokkal kapcsolatos források rendelkezésre állnak még.

Mi legyen a csődtörvényben?

A Magyar Levéltárosok Egyesülete választmányának megbízása alapján folyamatban van egy szükséges jogszabály módosító csomag kidolgozása. A Cstv.-t többször módosították ugyan, de a levéltári szempontból oly fontos 53. §. (2) bek.-e változott csupán kismértékben az elmúlt években, a többi szövegrész változatlan maradt. Pedig szakmai összefogással a levéltárak érdekét szolgáló további változtatások talán elérhetőek lennének. Az 53. § kisebb mértékű módosítása a levéltárak részére előnyösebb pozíciót biztosíthatna. Véleményem szerint az alábbi szövegváltozat egyértelműbb helyzetet teremthetne az eljárások során (dőlt betűvel a javaslatok):

²⁷ Az 1951-ben alapított Vegyszer, majd Vegyész (ma Nemzetközi Vegyész Zrt) adózási okokból székhelyét nemrég a Zala megyei Szentgyörgyvölgy településre helyezte át, mivel a település nem vet ki iparüzési adót. A vállalat nemzetközi és hazai nagyberuházások, autópálya-építések megvalósításában vett részt, a Magyar Országos Levéltár illetékességébe tartozik, ugyanakkor az adós székhelye szerint illetékes levéltár jelenleg a Zala Megyei Levéltár lenne.

(http://www.gazdasag.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=310:tulajdonosvaltas-a-vegyepszernel&catid=2&Itemid=57) (letöltés ideje: 2011. március 3.). Levéltári szempontból tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a nagy múltú céget tulajdonosai öt külön tevékenységi kört tovább vivő cégre darabolják fel, vélhetően nem az évtizedek óta egységes irattár szempontjaira tekintettel. E sorok írója mintegy hat évvel ezelőtt még egyben látta a vállalat több ezer ifm iratanyagát őrző irattárát az akkori székhelyen, ma is meglévő telephelyen a főváros XV. kerületében.

(http://www.gazdasag.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=342:oet-tarsasagra-bomlik-a-vegyepszer&catid=2&Itemid=57) (letöltés ideje: 2011. március 3.).

„53. §

(1) A felszámoló a gazdálkodó szervezetnek

a) a maradandó értékű iratait a területileg illetékes levéltárnak adja át.

b) *A közlevéltár az illetékességi körébe tartozó szerv vagy jogelődje (jogelődei) működése során keletkezett maradandó értékű irattári anyagot csak irattári rendben, ügyviteli segédleteivel, levéltári tárolásra alkalmas és a tartalomnak megfelelően feliratozott dobozokban (vagy az iratanyag jellegének megfelelő más tárolóeszközökben), továbbá a levéltári anyagot legalább raktári egységenként (dobozonként, illetve egyéb tárolóeszközök szerint) felsoroló jegyzékkel (átadás-átvételi jegyzékkel) együtt köteles átvenni. Az átadás költségei az átadót terhelik.*

(2) A felszámoló a nyugdíjbiztosítási adatszolgáltatás ellátásával összefüggésben a külön jogszabályban meghatározott módon adatszolgáltatást köteles teljesíteni a biztosítottak nyugdíjbiztosítási adatairól (ideértve az esetleg elmaradt, visszamenőleges adatszolgáltatást is) az illetékes nyugdíjbiztosítási igazgatási szerv részére. A nyugdíjbiztosítási igazgatási szerv által – az adatszolgáltatási kötelezettség teljesítéséről – kiadott igazolást a felszámoló köteles megküldeni a bíróságnak.

(3) Az irattári anyag fennmaradó részének selejtezéséről, illetőleg jogszabályban meghatározott ideig történő őrzéséről a felszámoló gondoskodik. *Az iratok jogszabályban meghatározott ideig történő őrzésének feladata átruházható, a felelősség azonban az őrzési idő lejártáig a felszámolót terheli.*

(4) A felszámoló megszűnése esetén a (2) bekezdésben megjelölt iratokat és feladatokat az illetékes levéltár veszi át.”

A b.) pontba beillesztett szakaszt a 10/2002. (IV.13.) NKÖM rendelet 12. §-a tartalmazza ugyan, de a rendelet hatálya nem egyértelmű, mivel a megfogalmazás szerint a NKÖM rendelet hatálya a közlevéltárakra, a nyilvános magánlevéltárakra a levéltárak fenntartóira és használóira terjed ki. A köziratot keletkeztető szervek iratkezelésére van hatályos jogszabály²⁸, mely kellőképp rögzíti a levéltári átvétel szabályait. Magániratkezelésre vonatkozó jogszabály ugyanakkor nincs, az Ltv. 32. §-a is csak annyit mond ki, hogy a nem közfeladatot ellátó szervek irattári anyaguk kezelésének módját maguk alakíthatják ki, ugyanakkor az illetékes közlevéltártól szaktanácsot kérhetnek, maradandó értékű irataikat egyedi megállapodás alapján adhatják közlevéltárba. A magániratkezelésben a jogszabályokban meghatározott őrzési időket általában betartják ugyan, de az irattározás mikéntjét már semmi nem szabályozza. Állami szabályozás hiányában a levéltárak kevés kivételtől eltekintve csak a felszámolás/végelszámolás során „nyerik vissza” illetékességüket, annak hatékonyságáról pedig már esett szó.

Az egyesület választmányában folytatott vita során felmerült igényként, hogy a felszámolási/végelszámolási eljárásokat csak abban az esetben lehessen lezárni (a céget jogerős megszűnésének a tényét a bíróság csak akkor mondhatta ki), ha az adós székhelye szerint illetékes levéltár nyilatkozik arról, hogy a szerv maradandó értékű iratai levéltári őrizetbe kerültek-e ill. értékhátér alatti szerv esetében nyilatkozik a levéltár arról, hogy a cég működése során maradandó értékű iratot nem keletkeztetett.

A felvetés jogos és minden bizonnyal hatékony eszköz volna, de féltő, az egyre szűkülő erőforrásokkal rendelkező levéltárak e feladat ellátását a legnagyobb igyekezettel sem tudnák

²⁸ 335/2005. (XII. 29.) Korm. rendelet a közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének általános követelményeiről.

biztosítani. A minden felszámolási/végelszámolási esetben egyedileg kiadandó írásbeli nyilatkozatok elkészítése még formalevelek esetében is komoly humán erőforrás-igényt feltételez és a postaköltség is irreálisan magas lenne (míg a BFL esetében több, mint 10 000 bejelentés érkezik évente, addig országosan, havi szinten 7-9 000 körül van az indított felszámolások, végelszámolások száma) és figyelembe kell venni azt is, hogy egyes levéltárak évek óta krónikus helyhiánnyal küzdenek. Amennyiben a felszámolás/végelszámolás lezárása a levéltári elhelyezés függvénye lenne, akkor annak feltételeit meg kell teremteni. A korábban a BFL gyakorlatában is jelentkező maradandó értékű iratok külső tárolásához történő kényszerű hozzájárulás következményeit nyögiük ma is, ez az út nem járható. Azaz a levéltárak minden esetben kötelező nyilatkozattétele nem vállalható fel.

Ugyanakkor a jelenlegi gyakorlat teljes mértékben nélkülözi az iratok megnyugtató elhelyezésének figyelembe vételét. A felszámolási/végelszámolási eljárásokat lezáró végzések sok esetben egyáltalán nem tartalmazzák az 53. § rendelkezési megvalósulásának vizsgálatát, illetve ha mégis, akkor a bíróság megelégszik azzal, hogy elfogadja a felszámoló/végelszámoló nyilatkozatát az iratok elhelyezésével kapcsolatban. Évtizedes gyakorlatomban nem fordult elő olyan eset, hogy a bíróság felszámolási/végelszámolási eljárást ne zárt volna le az iratok megnyugtató elhelyezésének hiányában.

Ez súlyos gond, mivel a cégnyilvántartásból törölt gazdálkodó szerv jogi személyiségét elveszti, vele szemben követelést érvényesíteni nem lehet. A felszámolóval/végelszámolóval szemben elvben igen, gyakorlati megvalósítása a már ismertetett példák alapján is erősen kétséges. A BFL tucatnyi alkalommal kérte a felszámolást elrendelő bíróság beavatkozását, ezek a megkeresések azonban vajmi csekély eredményt hoztak.

A Cstv. 57. §-a rendelkezik a felszámolással kapcsolatos költségekről. Az „adós iratanyagának rendezésével, elhelyezésével és őrzésével kapcsolatos költségek” a sorban jelenleg hátul állnak, így a forráshiányos felszámolások esetében az iratokkal kapcsolatos költségekre nem vagy csak csekély mértékben marad forrás.

A helyzet megoldására három lehetőség merült fel:

1. Az iratanyag rendezésével, elhelyezésével és őrzésével kapcsolatos költségek előbbre sorolása, ez tűnik a leginkább reálisnak, és javaslatban is ezt kellene megfogalmazni.
2. A felszámolók részére kötelező alap képzése, melyekből a forráshiányos felszámolások esetében az igazolt iratrendezési, elhelyezési költségek lehívhatóak lennének – ez lenne a legbiztosabb megoldás, mivel a közös alaptól vélhetően megfontolt kifizetések történnének. Kérdés, hogy a felszámolók ebben partnerek lennének-e?
3. Állami forrás bevonása – ez utóbbit szinte lehetetlennek látom, mivel teljes egészében piaci szereplőkről van szó, egyrészt a felszámolt cég, másrészt a felszámoló, így az állami felelősség kérdése nem állhat fenn. Más követelésekért is joggal kérhetne a hitelező állami felelősségvállalást.

A költségek meghatározásánál, a költségvállalásnál fennálló probléma, hogy iratörzsekre fordítható kiadásokra semmilyen szabályozott normatíva nincs. Adott esetben dönthet a legalacsonyabb ár, még akkor is, ha a minimális szakmai követelményeket sem biztosítja az iratörző vállalkozó. Ha a felszámoló „érdekelt” az iratok adott vállalkozónál történő megőrzésével, akkor a követelményeket szintúgy nem biztosító vállalkozó magasabb (sőt

magas) árat is szabhat. (Ennek bizonyítása nehézkes, de gyakorlati tapasztalatok utalnak rá.²⁹) A vállalási árral kapcsolatban a mellékeltben csatolt Legfelsőbb Bíróság által hozott döntés az irányadó. A döntés alapján nagyon nehéz lenne bármilyen normatívát meghatározni. (A BH-t egyéb érdekes eleme miatt teljes szövegében melléklem, bár az állami szervek iratainak védelméről szóló jogszabály ma már nincs hatályban.)

Mégis kinek az érdeke?

Az egyik legfőbb szabályozást igénylő terület a magánirat-kezelése. Az iratok tárolására, őrzési feltételeire is kiterjedő normatív szabályozás a köziratok kezelésére vonatkozóan létezik (35/2005. (XII.29.) Korm. rend.), de ennek hatálya csak a közirat-kezelő szervekre terjed ki. A Ltv. az ágazati irányítást ellátó miniszternek nem ad felhatalmazást a magánirat-kezeléssel kapcsolatos jogi szabályozásra, a 8. §-ban rögzített felhatalmazás csak a közirat-kezeléssel és annak levéltári felügyeletével kapcsolatos rendeletalkotásra jogosít fel. A Ltv. „vegyes és záró rendelkezések” része több rendeletalkotási felhatalmazást tartalmaz, de mindezek a közirat-kezelésre vonatkoznak.³⁰

Magánirat-kezelés esetében az Ltv. 32. § (1) bek. alapján a levéltárak – és egyúttal a köz-igazgatás - jogosítványai rendkívül behatároltak:

„A nem közfeladatot ellátó szervek” a tartós állami tulajdonú társasági részesedéssel működő gazdasági társaságok kivételével „irattári anyaguk kezelésének módját maguk alakíthatják ki, de az illetékes közlevéltártól szaktanácsot kérhetnek, vele a segítségadás rendszeres módjára, illetve az iratok ajándékként vagy ingyenes letétként való megőrzésére vonatkozóan megállapodást köthetnek.”

A hivatkozott szakasz a magán gazdasági társaságokra vonatkozik és ide tartoznak az outsourcing tevékenységet végző irattáros cégek is. Ma Magyarországon bárki alapíthat és működtethet irattározással, iratrendezéssel foglalkozó vállalkozást, ennek sem cégjogi, sem képzettségi akadálya nincs. Irattározó cég felett szakmai felügyeletet senki nem gyakorol, közvetve a megbízón keresztül lehet elvárásokat, feltételeket megfogalmazni, de csak a köz-iratok outsourcing keretében tárolása esetében.

A magánirat kezelési, tárolási területet alapjairól kellene felépíteni, a magántulajdon tiszteletben tartásával, de az állami és közérdek figyelembevételével. Hosszútávon a maradandó értékű gazdasági iratok gyűjtése területén kilátástalan helyzetet teremt, hogy a teljesen szabályozatlan magánirat-kezelés iratkeletkeztető gazdasági szervei csak akkor kerülnek kapcsolatba a levéltárral, mikor a Cstv. „adós székhelye szerint illetékes levéltár” fogalma életbe lép, azaz a felszámolási eljárás elrendelésekor. Ezekben az esetekben is áttételes a kapcsolat, hisz a felszámoló és esetlegesen az iratrendező kerül kapcsolatba a levéltárral, a felszámolás alá

²⁹ Több felszámoló szervezet közvetlen vagy közvetett tulajdonában állt irattározó vállalkozás, így pl. a PK-Econ Rt esetében a Doc-Sort Szolgáltató Kft, a Budapest Holding Rt esetében a Duna-Orion Ügyviteli és Szolgáltató Kft

³⁰ A 35. § (4) bek.-e fogalmaz meg csupán néhány kivételt magánszemélyek és gazdasági társaságok vonatkozásában, de ezt is csak a köziratkezelési tevékenységük kapcsán: „Felhatalmazást kap az igazságügyért felelős miniszter, hogy a köziratok kezelésének szakmai irányításáért felelős miniszterrel, valamint a kultúráért felelős miniszterrel egyetértésben rendeletben szabályozza a közjegyzők, a bírósági végrehajtók, valamint ezek kamarái, továbbá az igazságügyi szakértői névjegyzékbe bejegyzett természetes személyek és gazdasági társaságok, igazságügyi szakértői intézmények, hatósági tolmácsok, hiteles szakfordítók és büntető ügyekben közvetítői tevékenységet végző ügyvédek iratkezelését.”

kerülő gazdálkodó szerv iratait ismerő személy nem. Ebből a tényből negatív következmények sokasága származik és anyagi terhet is jelent a levéltáraknak, így közvetve az államnak. A levéltárnak jogszabályi kötelezettsége eljárni, az általában rendezetlen irattárakat felmérni, az iratkezelési szabályzattal és főképp irattári tervvel nem rendelkező szerveknél a marandó értékű iratok körét megállapítani, majd az iratokat átvenni. A savmentes anyagból készült tárolóeszközt is csak a közirat-kezelésben írja elő kötelezően jogszabály, magániratok átvételénél ez az átadó hajlandóságának (rendelkezésre álló forrásainak) függvénye. Általában a levéltár (közvetve megint az állam) költségén dobozolásra át az iratanyag.

Szükséges lenne – lehetőség szerint jogszabályi szinten – előírni³¹:

az iratörzés-tárolás minimális szakmai feltételrendszerét (tárolás fizikai előírásai),

a levéltári átadás feltételrendszerét,

az iratörzés-tárolás feladatvállalás végzéséhez, a cégalapításhoz szükséges minimális képzettségi szintet (pl. legalább 1 vagy x fő OKJ segédlevéltáros végzettségű munkatárs, egy vagy x fő OKJ irattáros végzettségű munkatárs)

Szükséges lenne rögzíteni azt az egyébként nyilvánvaló tény, hogy marandó értékű iratot (levéltári anyagot) felszámolás során outsourcingba adni – az átmeneti feldolgozás idejét kivéve – tilos. (Persze, csak akkor, ha a levéltárak képesek lesznek teljesíteni az iratátvételi feladatot, egyéb esetben ez „öngóllal” ér fel.)

Tudomásom szerint a köziratok outsourcing kezelése tekintetében a MOL kérte az Adatvédelmi biztos állásfoglalását, de választ nem kapott. Mint korábban említettem, a BFL 2007. végén feltárta az Adatvédelmi biztos irodájánál a magániratok outsourcing tárolási hiányosságait, a jogszabályba ütköző gyakorlatot, de – többszöri sürgetés ellenére – válasz e beadványban foglaltakra sem született.

Ha minden kötél szakad...

Végül essék szó a szankcionálási lehetőségekről. Ezek a közirat-kezelés esetében is szerények, magánirat-kezelés esetében pedig a gyakorlatban – ha lehet – még ennél is szerényebbek. Míg az Ltv. a közirat-kezelés esetében jegyzőkönyv felvételét írja elő és intézkedési terv készítését, majd ennek elmaradása esetén a fenntartói intézkedés lehetőségét – addig a magánirat-kezelésben ez az út csak részben járható, analógiaként alkalmazva, mivel az Ltv. nem terjeszti ki e szakasz hatályát a magánirat-kezelésre. Közirat-kezelésben, ha a szerv a jegyzőkönyvben meghatározott ideig nem intézkedik, akkor a levéltár szabálysértési eljárás indítása céljából a felügyeleti szervet értesíti, annak hiányában maga kezdeményezi a szabálysértési eljárás indítását.

Szabálysértési eljárás során az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet 147. §-át kell alkalmazni: „Aki a levéltárakra, valamint a közokiratok és a marandó értékű magánokiratok védelmére vonatkozó köteletségét megszegi, ötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.” A szabálysértés magánirat-kezelés esetében is alkalmazható, a BFL gyakorlatában eddig egy alkalommal történt ez meg, visszatartó ereje csekély. Lehetőség van ugyan a szabálysértés újbóli és újbóli megismétlésére, de egy eljárás minimum felév (mely közben esetenként a hatóság értetlenkedéseivel is szembe kell nézni), ezenkívül az iratok tovább pusztulnak.

³¹ A magániratok kezelését szabályozó jogszabály megalkotásához több minisztérium együttes jogalkotói akarat szükséges, de a kezdeményezés a levéltári területről is jöhet.

Hatékonyabb lehetőségnek tűnik, ha a maradandó értékű iratok védelmét a kulturális javak fogalomköre alapján tesszük meg. Erre a Ltv. lehetőséget biztosít:

„3/A. § A maradandó értékű közirat és magánirat a kulturális javak, a levéltári anyag pedig a védett kulturális javak részét képezi. A maradandó értékű közirat és magánirat, továbbá a levéltári anyag védelmét, épségben és használható állapotban történő megőrzését az e törvényben, valamint a kulturális örökség védelméről szóló törvényben foglaltak szerint kell biztosítani.”

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXLI. tv. I. melléklete ezt erősíti meg, a kulturális javak fogalmkörébe az „írásos emlékek” is beletartoznak: „*Kulturális javak*: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei, és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, a művészeti alkotások.”

A Büntető Törvénykönyv (1979. évi IV. tv.) a kulturális javak védelmére levéltári szabálysértésnél sokkal hatékonyabb büntethetőségi tételeket fogalmaz meg.³² A hivatkozott szakaszok alapján történő eljárás kezdeményezését ugyanakkor jelentősen megnehezíti, hogy az elkövetési tárgynak – más tényállások mellett – pénzben kifejezhető értékének kell lenni. Okirat (köz vagy magán) nem is lehet rongálás elkövetési tárgya, mivel az okirattal való visszaélésként büntetendő. A bűncselekmény ugyanakkor csak szándékosan követhető el, gondatlan rongálás csak polgári jogi igényt keletkeztet.

Tovább nem fejtegetve ezt az alapvetően jogi kérdést, le kell szögeznünk, hogy a levéltárügynek jelenleg nem áll rendelkezésére az elrettentéshez szükséges jogszabályi háttér az iratokkal elkövetett visszaélések, sok esetben bűncselekmények elleni hatékony fellépéshez. Az egyik legfőbb feladatként ennek megteremtésére kell törekedni az elkövetkező időkben. A jogalkotókkal meg kell értetni, hogy nem elegendő a levéltári és adatvédelmi jogszabályok levéltárak falain belüli betartatásának ellenőrzése, esetleg szankcionálása, hanem a hatályos levéltári és adatvédelmi jogszabályok betartására és betartatására a levéltár falain kívül is hatékony jogi eszközöket kell biztosítani, úgy a közirat-kezelésben, mint a magánirat-kezelésben, utóbbinál a magántulajdon tiszteletben tartásával.

³² *Kulturális javak megrongálása*

216/A. § (1) Aki a tulajdonában álló, a kulturális javak körébe tartozó és védett tárgyat megrongálja, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdés szerinti tárgyat megsemmisíti, vagy annak helyrehozhatatlan károsodását idézi elő, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Visszaélés kulturális javakkal

216/B. § (1) Aki a kulturális javak körébe és védett gyűjteményhez tartozó tárgyat vagy védett tárggyegyüttes darabját jogszabályban előírt előzetes hozzájárulás nélkül elidegeníti, úgyszintén aki a kulturális javak körébe tartozó védett tárgy tulajdonjogának bekövetkezett változására vonatkozó, jogszabályban előírt bejelentési kötelezettségét elmulasztja, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a kulturális javak körébe tartozó és kiviteli engedélyhez kötött tárgyat engedély nélkül külföldre juttat, vagy a kiviteli engedély kereteit túllépi.

MELLÉKLET

BH1998. 48.

A felszámoló által az adós gazdálkodó szervezet iratainak megőrzésével kapcsolatban végzett tevékenysége ellen benyújtott kifogás elbírálásánál irányadó szempontok [1991. évi II. tv. (Cstv.) 53. §, 1991. évi XVIII. tv. 87. § (1) és (2) bek., 45/1958. (VI. 30.) Korm. r. 1. § (2) bek., 4. § (1) bek.].

Az adós gazdálkodó szervezet elleni felszámolási eljárás közzétételére a Magyar Közlöny 1992. évi 63. számában 1992. június 18-án került sor. Az eljárásra a csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi II. tv. (Cstv.) rendelkezéseit kell alkalmazni.

Az APEH megyei igazgatósága a felszámolónak a gazdálkodó szervezet iratainak megőrzésére irányuló tevékenységével (Cstv. 53. §) kapcsolatban 1995. március 17-én kifogást terjesztett elő, melyben sérelmezte, hogy a felszámoló az adós gazdálkodó szervezet iratainak megőrzésére a B. I. Kft-vel kötött szerződést, és a megbízott 31 04 000 Ft + áfa számláját a felszámoló kifizette. Álláspontja szerint a négyzetméterenként meghatározott tárolási díj összege, valamint az őrzési idő 8 évben történő meghatározása túlzott, mert az 1991. évi XVIII. törvény 87. §-ának (1) és (2) bekezdésében foglaltakra tekintettel az őrzési idő 5 év. A leszámolt – felszámolási költségként figyelembe veendő – összeg indokolatlan módon és mértékben csökkenti a bitelezői igények kielégítésére fennálló vagyont.

Az elsőfokú bíróság végzésével a kifogást elutasította. Döntésének indoka szerint az eljárás során a felszámoló megfelelően bizonyította, hogy az általa felszámított és átutalt összeg nem a legmagasabb kategóriába tartozik. A felszámolás alatt álló adós gazdálkodó szervezet az ország egyik legnagyobb vállalata volt, és így nagy mennyiségű megőrzendő irattal rendelkezik. Ezek feldolgozása meghaladja a felszámoló saját hatáskörében elvégezhető munkáját, mert ehhez megfelelő szakképzettség és személyi állomány szükséges. Azt maga a kifogást tevő sem vitatta, hogy a felszámolónak az általa előadott mennyiségű iratanyag őrzéséről kell gondoskodnia. Az irat megőrzési idejének meghatározása sem kifogásolható, mert a kifogásban hivatkozott törvény csak a számviteli bizonylatok megőrzésére vonatkozóan tartalmaz 5 éves őrzési időt, a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet irattári anyagának azonban csupán egy része esik a számviteli törvény hatálya alá, ezen túlmenően még egyéb más olyan iratai is vannak, amelyeknek megőrzéséről gondoskodnia kell.

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium Levéltári Osztályának a kifogást tevő által becsatolt átiratból az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a felszámolás alatt lévő cégek iratainak selejtezésére és bértárolására alakult magánvállalkozások által felszámítható őrzési és irattározási díjakat „általában mindenütt a kereslet-kínálat viszonyai alapján kialakult vagy kialakított feltételek szabják meg”. Ehhez képest – a felszámoló által csatolt magánvállalkozások árajánlatait figyelembe véve – a felszámoló eljárása nem kifogásolható.

A végzés ellen a bitelező nyújtott be fellebbezést, melyben a végzés megváltoztatását kérte kifogása szerint. Fellebbezése indokaként hivatkozott arra, hogy a felszámoló 1620 fm irat selejtezéséről állított ki számlát, s úgyszintén 1620 fm irat őrzéséről. „A selejtezési tevékenység, illetve annak folyóméter nagyságrendje ellenmondásban áll egymással.” Hivatkozott arra, hogy a megbízott a tevékenység elvégzéséhez két további alvállalkozót alkalmazott, ezek indokolatlanul megnövelték a felszámolási költségeket. Továbbra is kifogásolta a 8000 Ft/folyóméter/év összegű díjat. E körben a felszámoló állítása bizonyítására becsatolt 4 db írásbeli ajánlatból egyre vonatkozóan állította, hogy az fiktív. Sérelmezte az őrzési időnek 8 évben való egységes meghatározását is, melyet a törvény nem ír elő.

A felszámoló a fellebbezésre adott észrevételeiben a végzés helybenhagyását kérte.

A fellebbezés alaptalan.

Az elsőfokú bíróság a tényállást helyesen állapította meg, és helyes az arra alapított jogi döntése is. A kifogást előterjesztő hitelező fellebbezésében olyan tényre vagy jogi évrre nem hivatkozott, amely a végzés megváltoztatására alkalmas lenne.

Téves a fellebbezésnek az az állítása, hogy a felszámoló 1620 fm irat selejtezéséről és ugyanilyen mennyiségű irat őrzéséről állított ki számlát. Az 1994. július 28-án kiállított 2. számú számla ugyanis 4850 iratfolyóméter anyag rendezéséről szól, míg az 1994. október 11-én kiállított 8. sorszámú számla 1620 fm irattárolás ellenértékét tartalmazza. A megbízási szerződésből pedig kitűnik, hogy a felszámoló az irattári anyag szabályszerű rendezéséért a díjat 1400 Ft+áfa/iratfolyóméterben határozta meg, míg az iratanyagok tárolási díja évi 2400 Ft+áfa/iratfolyóméter. Ehhez képest a fellebbezésben hivatkozott 8000 Ft folyóméterenkénti és évenkénti díjazásra utalás tévedésen alapul.

A felszámoló által beszerezett igazolások hitelességét a hitelező indokolatlanul vonja kétségbe. A vonatkozó okiratokat cégszerű aláírással az ilyen igazolás, illetve tájékoztatás kiadására jogosult személyek (igazgató, igazgató-helyettes, illetve vezérigazgató és ügyvezető igazgató) adták. Az igazolások tartalmából az is kitűnik, hogy általában 10 éves őrzési időt célszerű számítani. A közölt iratőrzési, illetve -kezelési díjak általában jelentősen meghaladták a megbízási szerződésben az adós gazdálkodó szervezet felszámolója által elfogadott díjakat.

Az elsőfokú bíróság arra is helyesen következtetett, hogy az átlag 8 évben meghatározott őrzési időt sem lehet alappal kifogásolni. A kifogásban hivatkozott adóügyeken kívül - mely iratok őrzési ideje 5 év - az adós gazdálkodó szervezetenél más, lényegesen hosszabb selejtezési idejű iratok is keletkeztek.

Az állami szervek iratainak védelméről és selejtezéséről szóló 45/1958. (VII. 30.) Korm. rendelet rendelkezései az adós gazdálkodó szervezetre is vonatkoznak. E rendelet 1. §-ának (2) bekezdése szerint a szabályozás során a jelen rendelet 2-10. §-ában foglalt rendelkezések szerint kell gondoskodni a politikai, tudományos (történeti), kulturális, gazdasági jelentőségű, továbbá a folyamatos ügyintézéshez hosszabb ideig szükséges iratok őrzéséről és selejtezéséről. A 4. § (1) bekezdése szerint a jegyzékbe felvett irattípusú irattári őrzési idejét a miniszterek és országos hatáskörű szervek vezetői határozzák meg, az őrzési idő azonban az iratok keletkezésétől számított 10 évnél rövidebb nem lehet. Mindezeket is figyelembe véve az egységesen 8 évben meghatározott őrzési idő nem jogellenes, ezért az elsőfokú bíróság kifogást elutasító végzése a Cstv. 51. §-ának (3) bekezdése alapján helyes.

A fentiekre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság végzését a Cstv. 6. §-ának (2) bekezdése értelmében alkalmazandó Pp. 259. §-a folytán, a Pp. 253. §-ának (2) bekezdése alapján helybenhagyta. (Csongrád Megyei Bíróság 2. Fpk. 142/1991. sz. - Legf. Bír. Fpk. VI. 31.819/1995. sz.)

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Szakirodalom

BERTA

- 1993 BERTA TIBOR: Gondolatok és tapasztalatok a csődtörvény kapcsán. *Levéltári Szemle*, 43. (1993) 3. sz. 38–40.

DETTMER–BERGHAUSEN

- 2009 DETTMER, KLAUS–BERGHAUSEN, BJÖRN: Auf dem Weg zu einem Berliner Wirtschaftsarchiv. *Archiv und Wirtschaft*, 42. (2009) 59–65.

GESZLER–TAMÁSKA

- 1987 GESZLER ÖDÖN–TAMÁSKA PÉTER: *Hajtóművek és festőberendezések gyárának története*. Bp. 1987.

KISASSZONDY

- 1992 KISASSZONDY ÉVA: Fórum a magyar levéltárügy időszerű kérdéseiről. *Levéltári Szemle*, 42. (1992) 2. sz. 101–107.

KOROKNAI

- 2001 KOROKNAI ÁKOS: Elméleti felvetések a gazdasági iratok makroszintű levéltári értékelésének problematikájához 1989 után. *Levéltári Szemle*, 51. (2001) 4. sz. 3–18.

MAJTÉNYI–MIKÓ–SZABÓ

- 2006 MAJTÉNYI GYÖRGY–MIKÓ ZSUZSANNA–SZABÓ CSABA: Az átmeneti levéltár. Lehetőség, amely Magyarországon is majdnem mindenkinek kedvező volna. *Levéltári Közlemények*, 77. (2006) 2. sz. 3–12

MARTÉNYI

- 2006 MARTÉNYI ÁRPÁD: A Szépbányászati Szerkezetátalakítási Központ szerepe a hazai szénbányászatban. *Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat*, 139. (2006) 2. sz. 40–45.

MOLNÁR

- 1992 MOLNÁR JÓZSEF: Az állami vállalatok privatizálásával összefüggő levéltári problémák. *Levéltári Szemle*, 42. (1992) 1. sz. 16–17.

TAKÁCS

- 1998/a TAKÁCS EDIT: Az alföldi levéltárak gyűjtőterületi munkája. *Levéltári Szemle*, 48. (1998) 1. sz. 22–31.
1998/b TAKÁCS EDIT: Az önkormányzati levéltárak gyűjtőterületi munkája. *Levéltári Szemle*, 48. (1998) 3. sz. 29–51.

TYEKVICSKA

- 2007 TYEKVICSKA ÁRPÁD: Gondolatok a magyar levéltárügy jövőjéről. *Levéltári Közlemények*, 78. (2007) 1. sz. 37–38.

Az Archívum Kft iratai a nyitott pajtában: „nap, széna, iratok”

Az Archívum Kft egyik „irattára” 2007-ben, műszaki rajzok, iratok csendélete

A Pergamen 2000 Kft irattárának bejárata és a telephely részlete, 2008. január